Bevaring af den levende kulturarv

- Indsamling af pryddplanter på danske museer

IRENE HELLVIK* OG HELLE RAVN*

Title: Preserving our living cultural heritage – the collecting of ornamental plants at Danish museums.

Abstract: *This article is a proposal for a plan of action for preserving seed material as well as ornamental plants themselves, focused on Denmark. This is a new field of intervention. The preservation of botanical material by Danish museums has been taking place for many years, but has largely only involved plants associated with agriculture. Ornamental plants, however, have remained largely unnoticed. This is a situation that certain forces within the world of Danish museums now wish to change, in an initiative that stems mainly from a small group of museum curators and gardeners employed at Danish museums, and with Helle Ravn from Langlands Museum as primus motor.*

Key words: Living cultural heritage, plant preservation, botanical heritage, seeds, ornamental plants, NordGen, national programmes, POM.

NORDGEN

Siden 1973 har der i Nordisk Genbank, i dag NordGen, der ligger i Alnarp i Sverige, været opbevaret frømateriale fra danske såvel som andre nordiske landes landbrugsafgrøder så som korn og roer samt fra andre nytteplanter eksempelvis kartofler, humle, rabarber og peberrod. Pryddplanterne har ikke haft samme bevågenhed hverken i Danmark eller i NordGen. For NordGens vedkommende hænger den manglende indsamling og bevaring sammen med, at det simpelthen ikke hidtil har

været en del af deres arbejdsgrundlag og vil heller ikke være det indenfor en overskuelig fremtid af ressourcemæssige grunde, selv om de ser positivt på at få pryddplanterne ind under deres regi på sigt.

DE NATIONALE PROGRAMMER I SVERIGE OG NORGE

Anderledes ser det ud på nationalt niveau i henholdsvis Sverige og Norge med de nationale programmer for plantebevaring. Her har man gennem efterhånden mange års arbejde

NordGen Planter er Nordisk genressource centers sektor for kulturplanter. Vi arbejder med bevaring og bæredygtig udnyttelse af vores kultur- og nytteplanter og deres vilde slægtninge. Det omfatter både det konkrete bevaringsarbejde af frø, formidling af frø og af information om materialet, og også generel informationsarbejde om værdien og betydningen af plante genetiske ressourcer for vores samfund i Norden og globalt. NordGen Planter stimulerer til anvendelse af materialet, og søger at skabe synergi via det Nordiske samarbejde til gavn på både nordisk og internationalt plan. Retningslinjerne for det nordiske samarbejde er beskrevet i NordGens strategi samt nedfældet i Kalmar deklarationen. Indgangsbønnen på forsiden af NordGens hjemmeside: www.nordgen.org

og erfaringer fået etableret velfungerende netværk og udviklet indsamlings-, dokumentations- og registreringsmetoder til bevaring af den levende kulturarv. Danmark har ikke på samme måde et nationalt program om end der har været arbejdet en del på at få udarbejdet et sådant gennem de senere år. I Danmark er der en handlingsplan i stedet, men handlingsplanen har ikke en lovmæssigt baggrund på samme måde som de nationale programmer i Norden.

I Sverige foregår bevaringsarbejdet med pryddplanter i det Nationella programmet för odlad mångfald (POM) med Sveriges Lantbruksuniversitet og Centrum för biologisk mångfald (CBM) ved Uppsala Universitet som hovedbidragsydere. I Norge er der ligeledes indsamlingsnetværk, disse er dog decentrale og foregår på lidt forskellige vis alt efter hvilket fylke(amt) de enkelte museer ligger i. De norske netværk har en fælles informationsplatform, som kaldes Plantearven. Plantearven forvaltes af Norsk Genressourcecenter og er oprettet for at synliggøre mangfoldigheden og

variationen indenfor nytte- og pryddplanter. Plantearven fungerer ligeledes som en slags beskyttet varemærke for alle planter, der indgår i programmet.

125

SAMARBEJDER I NORDEN

På et seminar i marts 2009 med Frøsamlerne blev der aftalt et samarbejde vedrørende eventuelt indsamlet frømateriale. Vi har et godt og frugtbart samarbejde med Frøsamlerne i Danmark, der er en slags søsterorganisation på NGO niveau til POM i Sverige og Plantearven i Norge. Og lige netop disse to organisationer er der en fin kontakt til og samarbejdet med dem har hjulpet os meget i vores arbejde med en plantebevaringspolitik på museerne. Plantearven i Norge, der har en meget informativ og veludbygget hjemmeside og til POM i Sverige, der på formidlingsområdet er langt fremme med en lang række udgivelser af oplysningsblade og publikationer. Materialer fra Norge og Sverige er blandt andet brugt som oplæg til den danske indsamling. Der er ligeledes et nært samarbejde med NordGen, ved Morten Rasmussen, og der har været en række møder, hvor problematikken er blevet diskuteret.

DANSKE MUSEER

På mange danske museer findes større og mindre haveanlæg, hvor det i overvejende grad har været den enkelte ansattes interesse, der har bestemt, hvilke pryddplanter der skulle være i "deres" have. Det har givet dels et skævt billede af, hvad danske haver har haft af pryddplanter dels en mangelfuld bevaringsindsats af den enkle årsag, at der ikke har været nogen form for indsamlings-, dokumentations- eller registreringsmetoder at arbejde ud fra. Med inspi-

126 ration fra Sverige og Norge har vi skitseret en arbejdsmetode for, hvordan plantebevaringsarbejdet skal gøres.

Formålet er i første omgang at *indsamle, dokumentere og registrere* en række prydblplanter fra før 1960 i danske haver. Dernæst skal planterne artsbestemmes af botanisk kyndige, og der skal udvælges en række planter, som kan indgå i en dansk/nordisk genbank, hvor planterne opbevares. Museerne skal egentlig "blot" fungere som "udstillingsvindue" og planterne er sikkerhedskopier.

Det skal kunne dokumenteres, at de indsamlede planter stammer fra før 1960; at man ved, at de har stået i en bestemt/navngivet, dansk have eller er blevet købt før 1960. Årstallet er valgt, fordi det er før de store parcelhusudstykninger. Vi vil herved både kunne få repræsenteret planter fra landbo- og byhaver.

HVILKE PLANTER SKAL INDSAMLES

Det er formålstjenligt at starte med at indsamle og bevare *STAUDER* og *NARCISSER*. Først og fremmest, fordi det er plantegrupper, som der ikke tages hånd om i forvejen, og dernæst fordi de er håndterbare for museerne. De fylder ikke så meget i en lille museumshave, og de skal de ikke sås eller plantes om hvert år. I nogle tilfælde skal stauder graves op efter nogle år og genplantes. Til gengæld står de grønne hele sæsonen. Narcisser er forårsblomstrende løgplanter, der visner ned og kan derfor ikke vises i højsæsonen. Til gengæld kan de stå i mange år.

Roser er fravalgt, fordi de i forvejen er relativt godt bevaret. Etårige frøplanter er ligeledes fravalgt, fordi de kræver forholdsvis meget arbejde. Endelig er prydbuske fravalgt, fordi de kræver for meget plads; til gengæld kræver de mindre pasning.

HVAD OG HVORDAN GØR VI?

Arbejdsmetoden ligner til forveksling den måde museerne i forvejen håndterer den danske kulturarv: indsamling, registrering, bevaring, formidling og forskning.

Starten på indsamlingen skal foregå samtidig i foråret 2010. Der skal bruges en mere eller mindre enslydende pressemeddelelse, som kommer ud i de respektive medier på samme tid, så vi ikke får henvendelser over alt for lang tid. Samtidig er foråret den optimale årstid, hvor planter er i vækst, og hvor haveinteressen er størst.

INDSAMLING

Der vil hovedsagelig være tale om en passiv indsamling, hvor planteejere henvender sig til museet eventuel som følge af en efterlysning i *lokale* medier. Derved sikres også en målrettet egnsspecifik indsamling i de enkelte museers dækningsområde. Det er ikke tanken, at museerne skal ud og opsøge haver.

Museernes medarbejdere bør i vides mulig omfang selv tage ud og hente planterne. Det giver mulighed for mange flere oplysninger og for at fotograferer voksestedet.

Såfremt der afleveres frø, vil medlemmer af Frøsamlerne stå for bevaringen af dem. Frøsamlerne arbejder hovedsagelig med nytteplanter, men har også enkelte prydblplanter på deres lister. Denne deling er aftalt, fordi det er et langt større arbejde for museerne at vedligeholde en frøsamling, end det er med stauder eller løg, idet der hvert år skal høstes frø, der skal tørres, opbevares, og sås ud næste år.

DOKUMENTATION

Der udarbejdes et fælles dokumentationsske-

ma, inden indsamlingen går i gang. For hver hjemtaget plante SKAL skemaet udfyldes med oplysninger om plantens historik og "plantebestemmelse".

Ejeren eller anden person interviewes om den indsamlede plantes historie og vækst. Hvis det er muligt bør der tages affotograferinger af private billeder og/eller haveplaner, som viser planten, i dens oprindelige miljø. Såfremt planten indleveres på museet, bør der tages billede af givelsen sammen med planten.

Såfremt museet selv afhenter planten, bør der tages foto af vækststedet, så man ser sammenhæng med andre planter, placering i haven med mere.

Vi anbefaler, at planterne skal indgå på linje med alle andre museumsgenstande. Det vil sige, at de skal registreres i REGIN med sags- og genstandsnummer. Der kan dog blive et kassationsproblem, hvis planterne går ud, men i bedste fald, vil der ad åre kunne skaffes en aflægger fra den nationale samling.

BEVARING

Inden indsamlingen går i gang må der på det enkelte museum forberedes et sted, hvor planterne kan stå, og billetsalgs- eller kustodepersonale skal have en instruks om at indsamle oplysninger og om, hvorledes de i første omgang skal håndtere afleverede planter.

Det er vigtigt at foretage en omgående plantning af de indkomne planter, idet en plante ikke kan overleve at "ligge på en indkomsthylde". Såfremt det ikke kan lade sig gøre at plante dem på det blivende sted med det samme bør man have 5-10 spande med jord stående parat, så planterne kan sættes heri, til der er tid og mulighed for at sætte dem på det blivende sted.

FORMIDLING

Der udarbejdes en fælles folder, som fortæller om formålet med indsamlingen, og folderen skal udleveres til pressen og til de mennesker, som afleverer planter.

Der skal udarbejdes et ensartet skiltemateriale til de indsamlede planter, så man kan se, at der her er tale om en "national" samling af den levende kulturarv.

Vinteren 2010-2011 skrives der artikler i relevante tidsskrifter (*Haven, Fra kvangård til humlekule, Danske Museer* og så videre) om projektets forløb.

FORSKNING

Den første og mest presserende opgave er at få foretaget en bestemmelse af de indsamlede planter af en eller flere plantesagkyndige.

I et længere tidsperspektiv bør der oprettes en fælles plantesamling, så museerne kun har dubletsamlinger og ikke den originale bevaring, idet vi har meget skiftende personale og vores hovedformål ikke er at bevare den levende kulturarv, og vi derfor heller ikke er gearet til det.

Dernæst bør der søges midler til en undersøgelse med gennemgang af plantekataloger fra lokale planteskoler for at tidsbestemme, hvornår de enkelte planter er kommet til salg i danske planteskoler.

I et videre perspektiv kan det eventuelt komme på tale med indsamling og bevaring af frøplanter, buske og rodægte roser.

Medio august 2009 har Helle Ravn og Irene Hellvik for første gang fremlagt den ovenfor beskrevne plan, som de har arbejdet på gennem et par år, for en bredere gruppe af have/plantemuseale kollegaer. I alt har 15 danske museer meldt sig til at være med i det nye netværk.

IRENE HELLVIK OG HELLE RAVN

- 128 Den organiserede indsamling af prydpplanter er et blandt flere tiltag for at bevare den levende kulturarv i Danmark. Der er blevet forsket om og bevaret møller, forsvarsanlæg, bondegårde, herregårde og købstadshuse, men den levende kulturarv er det så som så med. Med bevaringen af prydpplanter opstår der nye problemstillinger, ikke mindst fordi der er tale om et levende materiale, hvor der med tiden kan ske genetiske ændringer og hvor materialet er levende og skal bevares som sådan. Men den øvrige kulturarv ændrer sig også, så måske er der ikke så stor forskel endda?

**Irene Hellvik, museumsinspektør cand.mag.*

*Adresse: Dansk Landbrugsmuseum, Gl. Estrup,
Randersvej 4, DK-8963 Auning*

E-mail: ih@gl-estrup.dk

**Helle Ravn, museumsinspektør mag.art.*

*Adresse: Langelands Museum,
Jens Winthersvej 12, DK-5900 Rudkøbing*

E-mail: hr@langelandkommune.dk